

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Т. О. ХМУРИНСЬКА

Сучасні реалії України характеризуються кардинальними політичними, економічними, культурними, і соціальними змінами, які вплинули на соціальну ситуацію у суспільстві і відповідно, на пріоритети професійної соціально-педагогічної діяльності. Розширення сфери професійної діяльності соціального педагога, інтенсивність суспільних змін, запровадження нових соціальних стандартів, цінностей поставили концептуально нові вимоги до особистості соціального педагога.

Завдання соціально-педагогічної діяльності полягає у забезпеченні оптимальних умов саморозвитку, активної життєдіяльності, та життєвої реалізації для різних категорій клієнтів на мікро-, мезо – і макрорівнях. Тому процес професійної підготовки соціальних педагогів має бути глибинним, різностороннім та сприяти формуванню їхнього соціально-професійної зрілості. Саме тому на сучасному етапі важливим напрямом роботи є вивчення і аналіз стану та можливих шляхів удосконалення процесу формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів досі залишалася поза увагою дослідників. Проте, проблеми професійної підготовки соціального педагога у ВНЗ досліджували: А. Капська, В. Сидоров, В. Поліщук, Є. Холостова, І. Ковчина, Л. Міщик, С. Харченко, П. Гусак, Р. Вайнола, Ю. Галагузова; аналіз суті соціально-педагогічної діяльності, основних напрямів, змісту, форм і методів її здійснення вивчали А. Капська, В. Бочарова, І. Козубовська, О. Безпалько й ін.; особливості організації соціально-педагогічної діяльності розглядали у своїх дослідженнях Н. Заверіко, І. Зверєва, О. Лавриненко, Г. Лактіонова та ін. Роботи цих науковців свідчать, що у період інтенсивного розвитку соціально-економічної сфери, розвитку соціально-педагогічної діяльності і розширення її сфер, недоцільно готувати майбутніх фахівців до виконання лише певних ролей та функцій.

Метою даної статті є аналіз особливостей формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів.

Соціально-професійна зрілість соціального педагога – це інтегративна характеристика особистості соціального педагога, що включає його інтелектуальну, соціальну та професійну зрілість і виявляється у соціально-педагогічній спрямованості особистості, постійному прагненні до самовдосконалення, самореалізації в обраній професії, сформованості соціальної відповідальності, ініціативності, творчому підході до вирішення професійних завдань тощо.

Процес формування соціально-професійної зрілості не містить у своїй структурі завершального етапу, етапу безумовної соціально-професійної зрілості. Адже як тільки особистість перестає працювати над собою, професійно самовдосконалюватися, розвиватися як особистість, соціально-професійна зрілість втрачає свою актуальність. Адже її суть полягає у прагненні соціального педагога до саморозвитку, пошуку нових форм, методів, засобів для удосконалення професійної діяльності, виявлення творчого підходу при вирішенні складних професійних завдань. Особливістю формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів є безперервність і системність даного процесу. Отже, соціально-професійна зрілість формується протягом усього трудового життя людини.

Системність даного процесу ми вбачаємо у забезпеченні формування соціально-професійної зрілості у навчальній діяльності, у процесі неперервної практичної підготовки, та використовуючи можливості позанавчальної діяльності.

Як зазначає Р. Вайнола, вирішальним фактором розвитку та саморозвитку майбутнього соціального педагога виступає позиція студента як суб'єкта навчально-виховної діяльності. Тому перед освітніми закладами, що забезпечують професійну підготовку майбутнього соціального педагога, постає надзвичайно перспективне завдання створення оптимальних психолого-педагогічних, дидактичних та організаційно-методичних умов для соціально-професійного розвитку студентів. Воно сформувалося відповідно до реальних можливостей сучасної багаторівневої, безперервної та дієвої системи професійної підготовки соціального педагога та забезпечується реалізацією провідних принципів, як-от: неперервність, різноманіття шляхів досягнення освітньої мети (диверсифікація),

фундаментальність, комплексність, урахування динаміки змін освітніх потреб, духовно-моральних запитів населення [1, с. 119].

Таким чином, найважливішою умовою підвищення якості підготовки соціальних педагогів Р. Вайнола вважає орієнтацію практики викладання на застосування особистісно-орієнтованого підходу, при якому найважливішого значення набуває самоцінність того, хто навчається. Отже, метою професійної підготовки стає створення умов для розвитку цілісної особистості фахівця високого рівня кваліфікації, розвитку особистісних якостей, орієнтованого на майбутню професійну діяльність і на потреби професійного самовдосконалення [1, с. 60–61].

У процесі фахової підготовки студент натрапляє на різноманітні шляхи досягнення мети професійного самовизначення. На початкових етапах навчання ця мета ще неконкретизована, чітко невизначена для студента, але потенційно існує. Цей період навчання можна обумовити як етап цілеспрямованого вияву активності особистості у виборі свого життєвого шляху. Він характеризується для кожного студента часом, глибиною проникнення в сутність явища, залежно від ролі суспільних інститутів до яких належить студент [1, с. 68].

Концептуальні ідеї, що були обґрунтовані ЮНЕСКО, мають велике значення для нашого дослідження. Вони базуються на гуманістичних ідеях і загальнолюдських цінностях. Основні ідеї цієї концепції полягають в наступному: людині потрібно створювати умови для повноцінного розвитку і всебічної діяльності протягом усього життя, на різних етапах її професійного становлення і розвитку, починаючи від вибору напрямку професійної діяльності і до постпрофесійного етапу життя [3, с. 17–18]. Важливою для нашого дослідження є розроблене з позиції гуманістичних ідей концепція неперервної освіти П. Ленгранда, який стверджує, що у центрі всіх освітніх перетворень стоїть людина, для якої потрібно створити умови для повної реалізації її здібностей протягом життя [4, с. 165].

Для нашого дослідження провідне значення мають дослідження В. Поліщук, у яких розкривається суть професійної підготовки соціальних педагогів, як розгорнутої системи структури навчальних закладів, які створюють сприятливе середовище для особистісно-професійного формування фахівця і неперервного його професійного зростання [4, с. 166]. Ефективність професійної підготовки соціальних педагогів, на думку автора, забезпечує «система неперервної професійної освіти, яка має цілісний і неперервний характер і включає в себе як підсистеми допрофесійну підготовку, різнорівневу професійну підготовку у ВНЗ, післядипломне навчання» [4, с. 166].

Аналізуючи підсистеми неперервної професійної освіти, В. Поліщук до них відносить: актуалізацію самопізнання і професійного самовизначення, профвідбір, допрофесійну підготовку; до різнорівневу професійну підготовку у ВНЗ – освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр; післядипломне навчання як підсистема неперервної професійної освіти містить: оволодіння новими спеціалізаціями, перекваліфікацію, самоосвіту, підвищення кваліфікації.

Отже, В. Поліщук виділяє такі структурні компоненти неперервної освіти як: допрофесійна, різнорівнева професійна підготовка у ВНЗ, післядипломна освіта.

Для функціонування системи професійної підготовки соціальних педагогів необхідною умовою є ефективне функціонування системи структурних компонентів неперервної освіти. Взаємодія цих компонентів забезпечує неперервну професійну підготовку соціальних педагогів, досягнення визначених цілей і результатів соціально-професійного формування фахівця [4, с. 167].

Метою неперервної освіти у сфері професійної підготовки соціальних педагогів є формування високопрофесійного, соціально та професійно зрілого фахівця, компетентного та мобільного спеціаліста; створення умов для професійного самовизначення, та самореалізації у професії створення умов для професійного зростання, підвищення кваліфікації чи перекваліфікації на кожному етапі професійної діяльності [4, с. 180].

Реалізація цієї мети забезпечить формування соціально-професійної зрілості соціального педагога, який здатний до кваліфікованого виконання своїх професійних обов'язків, конкурентоздатним, ініціативним, соціально активним та мобільним. Усі ці якості безперечно необхідні для гнучкості й адаптивності спеціаліста у сучасних умовах, при швидких змінах змісту, функцій, форм, технологій і розширенні сфер професійної соціально-педагогічної діяльності.

На кожному етапі неперервної професійної соціально-педагогічної освіти мета різниться. Особливо нас цікавлять ті моменти, що сприятимуть формуванню соціально-професійної зрілості у майбутніх соціальних педагогів. Отже, на етапі допрофесійної підготовки важливим є створення сприятливих умов для соціального становлення та усвідомлення особистістю свого місця у

суспільстві; професійного самовизначення; розуміння особистістю суті та основних понять соціально-педагогічної діяльності та набуття елементарного досвіду соціально-педагогічної діяльності. Усе це стане підґрунтям для формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів у процесі навчання у ВНЗ.

Мета ВНЗ, діяльність яких спрямована на професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів, як зазначає В. Поліщук, «полягає у створенні оптимального освітньо-виховного простору для професійно-особистісного формування майбутнього фахівця, забезпечення пролонгованої діагностики з метою визначення відповідності рівня професійної підготовки освітньо-кваліфікаційним стандартам, визначення спеціалізацій і майбутнього місця роботи» [4, с. 181].

У своєму дослідженні ми виходимо з того, що зростання соціально-професійної зрілості особистості студентів у навчально-виховній системі вищого навчального закладу здійснюється в прямій залежності від зростання активності, самостійності студентів у позанавчальній діяльності.

Аналізуючи формування соціально-професійної зрілості студентів, акцентуємо також увагу на деяких особливостях позитивного впливу в цьому напрямку окремих аспектів зростання позанавчальної діяльності студентів. Ми розділяємо зауваження О. Михайлова, що зростання активності студентів у позанавчальній діяльності стає для них усвідомленням змісту вимог соціуму, міри індивідуальної свободи та обставин, які існують об'єктивно. Цю ситуацію можна охарактеризувати, як одну з умов цілеспрямованого впливу на процес формування соціально-професійної зрілості особистості студентів [2, с. 75].

Як позанавчальну пізнавальну діяльність, О. Михайлов розуміє сукупність професійних норм, ідеалів, окремих результатів суспільного впливу, які є також свідомим, індивідуальним підсумком переопрацювання об'єктивних впливів, заломлених через почуття та розум [2, с. 76].

Для студента зростання позанавчальної пізнавальної активності – своєрідна властивість його особистості, що дає змогу здійснювати зворотний вплив на оточення. Ця властивість знаходить вияв і в тому випадку, якщо студент усвідомлює не тільки ту обставину, що зближує його з іншими студентами свого фаху, а й свою відмінність у творчому самовираженні в реалізації професійної мети. За такої умови майбутній фахівець у змозі сформувати власну позицію й постати перед колегами не як простий функціонер, а як соціально-професійний зрілий фахівець.

О. Михайлов зазначає, що майбутній фахівець, удосконалюючи свою пізнавальну активність, усвідомлює себе не лише як соціально зрілу особистість, а як соціально-професійну одиницю. Таке виокремлення дозволяє студенту усвідомити й відчувати свою значущість для тих, хто його оточує, й відповідно зрозуміти відповідальність за себе перед ними, потім перед собою і як вищий рівень – відповідальність за себе і за оточення перед іншими [2, с. 77].

На нинішньому етапі розвитку нашого суспільства, стверджує О. Михайлов, праця фахівця соціального педагога не може бути успішною тільки в умовах дотримання наявних стереотипів професійного мислення. За своєю природою будь-яка роботи з людьми вимагає постійного оновлення методів та форм діяльності, критичного самоаналізу й вияву творчих якостей розуму. В діяльності соціального педагога необхідно розв'язувати як суто інтелектуальні проблеми, котрі пов'язані із прогнозуванням робочого процесу, вибором оптимальних варіантів розв'язання наявної проблеми, аналізом одержаних результатів, так і проблеми морально-етичного характеру, що виникають у процесі професійного спілкування з клієнтами та в процесі розв'язання їх проблем [2, с. 78].

Основою самостійної пізнавальної діяльності студента є його самоосвіта. Вона реалізується на основі цілеспрямованої потреби особистості студента в постійному нагромадженні та оновленні знань за допомогою різних джерел. Самоосвіта є самопізнання людиною своїх сутнісних сил, що переходять у свідоме прагнення доповнити свої знання, здобувати нові в процесі цілеспрямованої, самостійної професійної діяльності.

Позанавчальна пізнавальна діяльність – це така активність, яка вимагає від студентів не тільки виконання покладених обов'язків у навчанні, а й здатності здобувати додаткову пізнавальну інформацію, що сприяє реалізації власної програми соціально-професійного зростання. Це дає змогу студенту ознайомитись із наявним досвідом у цьому напрямку, визначити та реалізувати способи розв'язання сформульованих завдань [2, с. 78].

Створення оптимальних умов для творчого розвитку соціально зрілого студента передбачає педагогічно доцільне поєднання індивідуальних і групових форм організації навчального процесу, зростання ролі й значення міжособистих стосунків, розвиток творчої активності студентів [2, с. 92].

Навчання й розвиток особистості студента в напрямку формування його соціально-професійної зрілості залежить не лише від здібностей самого студента, його працездатності, наполегливості в оволодінні знаннями, а й значну роль тут відіграє характер мікросередовища академічної групи, всього навчального закладу, який відбивається на процесах мотиваційної сфери при виробленні ставлення до майбутньої професії, товаришів по навчанню, викладачів.

Майбутні соціальні педагоги у процесі навчання мають оволодіти не лише теоретичними знаннями, а й необхідними вміннями та навичками, способами застосування набутих знань у практичній роботі.

Навчальна соціально-педагогічна практика є складовою навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, яка має забезпечити подальше закріплення та поглиблення отриманих теоретичних знань, набуття і вдосконалення професійних вмінь та навичок соціальних педагогів, залучення їх до практичної діяльності, подальший розвиток стійкого інтересу до майбутньої професійної діяльності.

Соціально-професійна зрілість студента характеризується широким спектром його діяльності в процесі навчання у ВНЗ, і кожен із видів має суттєве значення у її формуванні. Якщо студент уникає свідомого ставлення до навчально-пізнавальної діяльності, то він не може характеризуватися високим показником рівня соціально-професійної зрілості.

Отже, формування соціально-професійної зрілості є складним процесом, запорукою ефективності якого є системний підхід, неперервність та використання всіх можливих засобів для досягнення кінцевої мети.

Вивчення та впровадження моделі системи формування соціально-професійної зрілості майбутнього соціального педагога стане запорукою підготовки висококваліфікованих спеціалістів соціально-педагогічної сфери професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : дис...д-ра пед. наук : спец. 13. 00. 04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ренате Хейкіївна Вайнола. – К. : 2006. – 542 с.
2. Михайлов О. В. Формування соціальної зрілості студентів економічного профілю : дис....кандидата пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Олександр Васильович Михайлов. – Кіровоград, 2000. – 201 с.
3. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журнал. – К. – 2001. – Вип. 1. – С.10–21.
4. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в Умовах неперервної освіти : дис....д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Віра Аркадіївна Поліщук. – Тернопіль. 2006. – с. 454.
5. Радул В. В. Становлення соціальної зрілості молодого вчителя (Теорія і практика) : – автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / В. В. Радул. – К., 1998. – 36 с.
6. Собчак Н. М. Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США : дис....канд. пед. наук : спец. 13.00.04. – «Теорія і методика професійної освіти» / Надія Мирославівна Собчак. – Тернопіль. – 2004. – 216 с.
7. Яворська Г. Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України : Монографія / Галина Харлампіївна Яворська. – Одеса : ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. – 408с., іл.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент О. М. Гомонюк.